

dr. Maja Godina - Golija

Objavljena recenzija / 1.19

Jerneja Ferlež MARIBORSKA DVORIŠČA: ETNOLOŠKI ORIS

*Ko te napiše knjiga 1**Mladinski kulturni center, Maribor 2001, 268 str.*

Mestnih dvorišč kot pomembnega dela stavbne dediščine in načina življenja do zdaj v slovenski etnologiji še nismo poglobljeno raziskovali. Zato naslov pričujoče knjige v bralcu morda vzbudi začetno začudenje, saj pomeni delo na Slovenskem popolno novost. Življenjski utrip na mestnih dvoriščih so do zdaj etnologi delno proučevali le pri projektih prenove starih mestnih jeder. Obsežno študijo, ki bi obravnavala vse plasti tega vidika življenja in povezavo dvorišč z bivalno kulturo, pa smo dobili šele s knjigo Jerneje Ferlež.

Na začetku zapisana utemeljitev izbrane teme je zelo povedna in za etnologue ne tako redka, saj je zanimanje zanjo sprva izhajalo iz naključnih življenjskih doživetij, ki so prerasla v raziskovalno zanimanje. Temu je avtorica prilagodila poglavitne metode dela in uporabo virov.

Literature, ki bi obravnavala dvorišča predvsem z etnološkega zornega kota, ni. Zato je Ferleževa pri svojem raziskovalnem delu uporabljala antropološko, zgodovinsko, sociološko, arhitekturno in urbanistično literaturo, katere pregledu je posvetila obsežen in izčrpen začetni del knjige.

Bogatejši so bili arhivski viri, predvsem gradbeni načrti in spisovni deli, ki spremljajo gradbene načrte in utemeljujejo gradnjo ali navedbo vzroke za njeno odklonitev. Za avtoričino delo so bili pomembni tudi katastri in načrti mesta, ki prispevajo natančno podobo po-
grajenosti dvoriščnih prostorov v Mariboru.

Knjiga ima obsežno slikovno gradivo, predvsem fotografsko. Nekaj fotografij hranijo mariborske kulturne ustanove, še več jih hranijo posamezniki kot spomin na življenje svoje družine ali prednikov. Mnogo fotografij, ki prikazujejo sodoben utrip življenja na dvoriščih, pa je avtoričino delo ter pomenijo dragocen prispevek k boljšemu poznavanju in ohranjanju tega področja naše stavbne dediščine.

V delu knjige z naslovom Topografski pregled so predstavljena dvorišča na nekaterih območjih mestnega središča, ki jih je Ferleževa izbrala za predmet svoje raziskave. Avtorica v njem sistematično obdela čas nastanka in tipologijo dvorišč v starem mestnem jedru. Kare v osrednjem delu starega mestnega jedra odkriva, da se parcelacija na tem območju skozi stoletja skoraj ni spremenila. Za to območje so značilna velika dvorišča, na mnogih so ohranjene obsežne vrtno površine, ki so še vedno funkcionalne.

Drugačna so dvorišča, ki so nastajala pozneje, v drugi polovici 19. stoletja. Območja zunaj srednjeveškega jedra so pozidavali na podlagi regulacijskih načrtov, tako da dvorišča delujejo enotno in premišljeno. Bivanje v stanovanjskih hišah na tem območju se je zelo razlikovalo od bivanja v starem srednjeveškem jedru. Tu so v najemniš-

kih hišah stanovali predvsem uradniki, ki se niso ukvarjali z dodatno kmetijsko dejavnostjo, na primer z gojitvijo malih živali ali obdelovanjem vrtov. Zato so že pred drugo svetovno vojno in po njej zelene površine teh dvorišč pozidali z različnimi pomožnimi poslopji, na primer s pralnicami, drvarnicami in garažami, ki danes rabijo različnim namenom.

V nekdanjem Graškem predmestju, ki je zaradi bližine železniške postaje dobilo pomembno prometno, gostinsko, obrtno in trgovsko vlogo, so bila tudi dvorišča vključena v živahno gospodarsko dejavnost. Danes so to večinoma mrtvi prostori, ki jih uporabljajo predvsem kot parkirišča za osebne avtomobile.

Spremenjena funkcija dvorišč in njihov drugačen utrip še bolj odsevata v naslednjem poglavju knjige z naslovom Kronološki pregled. V njem je obravnavano življenje na dvoriščih in ob njih v prvi polovici 19. stoletja, v drugi polovici 19. stoletja, v začetku 20. stoletja in med obema svetovnima vojnoma. Nekdanji agrarno-obrtni način življenja mestnega prebivalstva se je zaradi urbanizacije in naraščajoče industrializacije mesta vse bolj spreminjal, s tem pa tudi uporaba in podoba dvorišč, s katerih so postopoma izginjali vrtovi, vodnjaki in gospodarska poslopja, nastajali pa so majhni industrijski obrati in parkirišča za avtomobile.

V obsežnem poglavju z naslovom Mariborčani na dvoriščih se je avtorica poglobila v delo in opravke na dvorišču, oddih in družabnost, otroške igre in preživljanje prostega časa, v dvorišče kot prostor zasebnosti in prostor za druženje s sosedi. S številnimi pripovedmi informatorjev je znova oživilo predvojno, povojno in tudi zdajšnje življenje na dvorišču.

Odnos do dvorišč, mnenja o njih in stopnja povezanosti z njimi so predmet posebnega poglavja, v katerem stanovalci pripovedujejo o svojem doživljanju tega prostora. Zlasti pri starejših informatorjih je opazno mnenje, da so bila dvorišča v preteklosti lepše urejena, čistejša, prijetnejša, polna otrok, pa tudi stanovalcev, ki so se na njih radi zadrževali v pomenkih s sosedi in z znanci. Poslabšanje in spreminjanje razmer na dvoriščih v zadnjih desetletjih je vodilo do tega, da informatorji razlike med zdajšnjimi in preteklimi obdobji še potencialno.

Mnogo koristnih misli in izrazit uporaben pomen ima sklepno poglavje o aplikativnem vidiku raziskave, ki odgovarja na vsa ključna vprašanja načrtovane prenove dvorišč iz starega mestnega jedra. Avtorica se zavzema za ohranjanje pester socialne strukture prebivalstva na tem območju in za oživiljevanje dejavnosti, ki bi lahko potekale v dvoriščnih poslopih. Pomembno je opozorilo, da bi bilo treba pri urbanističnem urejanju dvorišč upoštevati zlasti mnenja in stališča stanovalcev ter jim dopuščati večjo svobodo in pobudo pri urejanju zelenic, igral in prostorov za posedenje.

S poglobljeno raziskavo naštetih tem in obsežnim slikovnim gradivom nam dvorišča v knjigi Jerneje Ferlež postanejo pomemben kazalec bivanja Mariborčanov v 19. in 20. stoletju. Tu so potekale za mesto nekatere pomembne gospodarske dejavnosti, na primer usnjarnstvo, kolarstvo, barvarstvo, odvijale so se usode malih ljudi, ki so zaradi denarne stiske stanovali v dvoriščnih pomožnih poslopih, na dvoriščih so se v prostem času družili otroci in odrasli.

Pričujoča knjiga torej ni le knjiga, ki bi podrobno obravnavala del stavbne dediščine in bivalne kulture, ampak je delo, ki s sodobno, večplastno obravnavo materialne kulture izčrpno pripoveduje o nekaterih, do zdaj manj znanih področjih življenja slovenskega mestnega prebivalstva.